

Co reguluje prawo spadkowe?

Prawo spadkowe jest częścią prawa cywilnego. Jego normy są wyodrębnione w osobnej księdze k.c. na podstawie kryterium: normowania skutków prawnych śmierci człowieka (osoby fizycznej) jako podmiotu praw i obowiązków majątkowych w dziedzinie prawa cywilnego (gdy dla prawa rzeczowego i prawa zobowiązań podstawą wyodrębnienia jest charakter praw podmiotowych, jakie wynikają ze stosunków prawnych uregulowanych przepisami tych działów). Wiąże się ono ściśle z innymi działami prawa cywilnego.

Wymienione prawa i obowiązki majątkowe (prawa rzeczowe, wierzytelności i długi) z reguły (z wyjątkami) nie gasną z chwilą śmierci ich dotychczasowego podmiotu (czyli spadkodawcy), ale przechodzą – jako pewna całość (tj. spadek) – na inne osoby (czyli spadkobierców) - to zjawisko dziedziczenia.

Prawo spadkowe to dział prawa cywilnego, którego przepisy normują przejście spadku ze spadkodawcy na spadkobierców (czyli dziedziczenie). Prawo spadkowe normuje więc skutki prawne śmierci osoby fizycznej. Z reguły bowiem śmierć osoby, której przysługiwało określone prawo, nie pociąga za sobą wygaśnięcia tego prawa, lecz jego przejście na inne podmioty (np. na inne osoby fizyczne lub prawne).

Jaki jest przedmiot regulacji prawa spadkowego?

Prawo spadkowe musi określić (przedmiot):

1. kto dziedziczy – czyli kto jest spadkobiercą;

Spadkobiercami są:

- bądź spadkobiercy testamentowi = osoby wskazane przez spadkodawcę na mocy jego aktu woli przejawionego w formie testamentu;
- bądź spadkobiercy ustawowi = osoby wyznaczone przez ustawę (gdy spadkodawca nie skorzystał z możliwości powołania spadkobierców) na podstawie ich związku rodzinnego ze spadkodawcą opartego na więzi krwi (pokrewieństwo) lub więzi prawnej (małżeństwo, przysposobienie).

Potrzeba unormowania dziedziczenia ustawowego i testamentowego, określenia form testamentu i rozstrzygnięcia, jakie inne rozrządzenia (poza ustanowieniem spadkobiercy) mogą być zawarte w testamencie, np. zapis (czyli zobowiązanie spadkobiercy/-ów do spełnienia określonego świadczenia majątkowego na rzecz oznaczonej osoby).

2. stanowisko prawne spadkobiercy:

- wpływ woli spadkobiercy na zachowanie lub utratę jego praw i obowiązków nabytych w drodze dziedziczenia – przyjęcie lub odrzucenie spadku,
- udowodnienie wobec osób trzecich faktu, iż jest on spadkobiercą – stwierdzenie nabycia spadku,
- jego odpowiedzialność za długi spadkowe,
- stosunki prawne między osobami, które dziedziczą ten sam spadek – wspólność majątku spadkowego, dział spadku.

3. pewne instytucje pozostające w związku z dziedziczeniem, jak np.:

- ochrona interesów najbliższych członków rodziny zmarłego – zachówek;
- przeniesienie przez spadkobiercę w drodze umowy na inną osobę ogółu jego praw wynikających z dziedziczenia – zbycie spadku.

W innych działach prawa cywilnego spotykamy przepisy, które stanowią, że pewne prawa i obowiązki w razie śmierci ich dotychczasowego podmiotu przechodzą na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami, np.: 691 k.c. takich przepisów nie zalicza się do prawa spadkowego, gdyż odrywają się one od podstawowych pojęć tego działu prawa. Dziedziczenie opiera się na następstwie ogólnym, omawiane przepisy przewidują tylko następstwo pod tytułem szczególnym. Mają one jednak znaczenie dla wykładni i stosowania przepisów prawa spadkowego. Prawa i obowiązki majątkowe poddane następstwu szczególnemu są wyłączone z zakresu pojęcia spadku.

Prawo spadkowe reguluje przejście na spadkobierców spadku. Nie należą do niego przepisy, które przewidują przejście na spadkobierców praw i obowiązków wynikających z postanowień innych gałęzi prawa, m.in. prawa administracyjnego lub finansowego, np.:

art. 97-106 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa – przewidujące odpowiedzialność spadkobierców i zapisobierców za zobowiązania podatkowe spadkodawcy; przepisy te nie mają natury cywilnoprawnej, mimo że Ordynacja podatkowa nakazuje odpowiednie stosowanie postanowień k.c. o przyjęciu i odrzuceniu spadku oraz o odpowiedzialności za długi spadkowe (art. 98 § 1 Ord.pod.).

przepisy prawa administracyjnego normujące określone kwestie związane ze śmiercią człowieka, np.: ustawa z 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych.

Niektóre pojęcia z zakresu prawa spadkowego

W celu swobodnego poruszania się w zakresie problematyki prawa spadkowego należy wyjaśnić podstawowe pojęcia z nią związane. Zdefiniowania wymagają zatem pojęcia:

- spadkodawca,
- spadkobierca,
- spadek,
- dziedziczenie.

Spadkodawcą jest osoba fizyczna, po której śmierci majątek przechodzi na inne podmioty. Podkreślić należy, że spadkodawcą może być wyłącznie człowiek.

Dziecko poczęte, lecz nienarodzone (nasciturus), nie może być spadkodawcą. Przepisy Kodeksu cywilnego (dalej: K.c.) przyznały wprowadzić dziecku poczętemu warunkową zdolność prawną. Jednak warunek ma charakter zawieszający, tzn. jeśli dziecko urodzi się żywe, uważa się, że mogło być podmiotem praw i obowiązków już w okresie życia płodowego (np. mogło odziedziczyć spadek), jeśli zaś dziecko urodziło się martwe, warunek zawieszający nie spełnił się i uważa się, że nasciturus nie nabył żadnych praw ani obowiązków, jakby nigdy nie żył.

Spadkobiercą jest podmiot, na który przechodzi ogół praw i obowiązków zmarłego. Przy tym spadkobiercą może być nie tylko osoba fizyczna (człowiek), ale i osoba prawna (instytucja, której prawo przyznaje osobowość prawną). Spadkobiercą może być także dziecko poczęte, lecz nienarodzone w chwili otwarcia spadku. Zgodnie z art. 927 § 2 K.c. nasciturus dochodzi do dziedziczenia, jeśli urodzi się żywy.

Spadek to ogół praw i obowiązków majątkowych zmarłego przechodzący na spadkobierców. W skład spadku wchodzi wszystkie prawa i obowiązki majątkowe spadkodawcy, które nie wygasły w chwili śmierci (tzn. w momencie otwarcia spadku), a ponadto wchodzi także prawa i obowiązki, które nie istniały w chwili śmierci spadkodawcy, jak np. obowiązek zaspokojenia roszczeń o zachówek.

Dziedziczenie jest to przejście na skutek śmierci osoby fizycznej ogółu praw i obowiązków ze spadkodawcy na spadkobierców.

W ciągu życia każda osoba fizyczna uwikłana jest w szereg różnorodnych stosunków prawnych, z których wynikają jej prawa i obowiązki. Z chwilą śmierci część z nich wygasa, a część przechodzi na inne podmioty, czyli podlega dziedziczeniu. W celu omówienia zagadnień związanych z dziedziczeniem, należy dokładnie sprecyzować, jakie prawa i obowiązki wchodzi w skład spadku. W związku z tym można sformułować cztery kryteria, których spełnienie pozwoli uznać prawa i obowiązki zmarłego za wchodzące w skład spadku. Zatem w skład spadku wchodzi prawa i obowiązki:

- mające charakter cywilnoprawny,
- mające charakter majątkowy,
- nie związane z osobą zmarłego w sposób ścisły,
- nie przechodzące na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami.

Czy spadkobierca ma "prawo do spadku"?

Istnieje spór, czy przepisy polskiego prawa spadkowego statuują prawo podmiotowe odrębnego typu (jak prawa obligacyjne, czy rzeczowe inne działy) – szczególne prawo podmiotowe spadkobiercy, czyli prawo dziedziczenia (prawo do dziedziczenia, prawo do spadku) – np. A. Ohanowicz. Są jednak przeciwnicy tej konstrukcji (był nim J. Gwiazdomorski – uważał ją za zbędną i niewłaściwą).

Budowanie konstrukcji prawnych jest zadaniem nauki prawa, a nie ustawodawcy. Do chwili otwarcia spadku potencjalnemu spadkobiercy nie przysługuje żadne prawo podmiotowe względem majątku przyszłego spadkodawcy. Jest tu sytuacja prawna w szerokim znaczeniu, która obejmuje tylko niektóre, ale nie wszystkie przesłanki potrzebne do powstania prawa podmiotowego i która może, ale nie musi, doprowadzić do powstania prawa podmiotowego – szansa, ewentualność, która nie jest chroniona przez prawo.

Z chwilą otwarcia spadku (tzn. śmierci spadkodawcy) szansa przekształca się w rzeczywistość prawną. Uprawnienia, które spadkobierca nabywa z chwilą otwarcia spadku, nie stanowią tylko sumy praw i roszczeń, jakie dotychczas przysługiwały spadkodawcy. Otwarcie spadku oznacza, oprócz przejścia tych praw i roszczeń na spadkobiercę, również, że na rzecz spadkobiercy powstają pewne uprawnienia o charakterze prawokształtującym, których nie miał i nie mógł mieć spadkodawca – spadkobierca może przyjąć spadek wprost lub z dobrodziejstwem inwentarza albo go odrzucić (i w ten sposób ukształtować swoją pozycję względem przypadłego mu spadku). Prawo do dziedziczenia oznacza coś więcej niż tylko możliwość żądania wydania rzeczy, która w chwili otwarcia spadku znajdowała się w faktycznym władaniu spadkodawcy, bez względu na to, czy temu ostatniemu przysługiwało odpowiednie prawo.

O prawach "spadkowych" jako podgrupie praw majątkowych można mówić jedynie w tym sensie, że wynikają one z przepisów prawa spadkowego, nie stanowią natomiast odrębnego typu praw majątkowych. Zaliczone do nich prawo do zapisu i prawo do zachowku są prawami obligacyjnymi.